

Powrót „Spotkań ze źródłem archiwalnym”

DOI:10.25951/4424

Projekt „Spotkania ze źródłem archiwalnym” to cykliczne seminaria organizowane od 2014 r. w Archiwum Państwowym w Kielcach. Organizatorami przedsięwzięcia są Instytut Historii Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach i Archiwum Państwowe w Kielcach. Wybrana tematyka dotyczy wydarzeń ważnych dla regionu, rocznic, zagadnień z różnych zakresów badań i okresów historycznych. W pierwszej części spotkania zaproszeni referenci przedstawiają wyniki swoich badań. Wystąpienia te mają formę wykładu, prezentacji lub pokazu multimedialnego. W drugiej zaś prezentowany jest zasób źródeł przechowywanych w Archiwum Państwowym w Kielcach, związany z tematem przewodnim spotkania. Podczas spotkań przedstawiane są wystawy związane z tematem przewodnim (m.in. prezentacje planszowe, wystawy książek, eksponatów muzealnych, pamiątek, obrazów) oraz dokonywana jest sprzedaż książek historycznych. W latach 2014–2020 zorganizowanych zostało ponad 40 spotkań, podczas których wystąpiło około 200 referentów (m.in. historyków z różnych ośrodków naukowych, archiwistów, muzealników, regionalistów, działaczy społecznych, nauczycieli, doktorantów, studentów).

Nadzór merytoryczny i organizacyjny nad projektem ze strony Uniwersytetu sprawuje dr hab. Edyta Majcher-Ociesa, a z ramienia Archiwum – straszny kustosz Łukasz Guldon. W prace organizacyjne związane z przygotowaniem seminariów angażują się również studenci i doktoranci Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach zrzeszeni w Kole Naukowym „Judaica”.

W 2020 r., w związku z zaistniałą sytuacją epidemiczną, odbyło się tylko jedno spotkanie. Pozostałe zaś musiały zostać przeniesione na inny termin. Pierwsze po dłuższej przerwie „Spotkanie ze źródłem archiwalnym” odbyło się 27 stycznia 2021 r. i zatytułowane było „Wieś w źródle archiwalnym”. Miało ono formę hybrydową, co oznacza, że oprócz klasycznej formy spotkania pojawiła się również transmisja na żywo, prowadzona za pośrednictwem portalu YouTube. Warto wspomnieć, że była to pierwsza konferencja prowadzona w tejże for-

mie. Zapewne w związku z tym nie obyło się bez drobnych problemów technicznych.

Pierwszym prelegentem był dr hab. prof. UJK Grzegorz Miernik z Instytutu Historii kieleckiego uniwersytetu. Omówił i przedstawił swoje rozważania na temat metodologii pracy historyka historii najnowszej w prezentacji pt. *Historia jednego listu, czyli o pracy historyka*. Chodziło w tym wypadku o list mieszkańcy wsi Okół adresowany do Komitetu Centralnego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej, a konkretnie do Hilarego Chełchowskiego. Chełchowski w czasie II wojny światowej był kierownikiem Obwodu III radomsko-kieleckiego Polskiej Partii Robotniczej, a od listopada 1944 do stycznia 1945 r. ukrywał się m.in. w okolicy wsi Okół. Był on więc okolicznej ludności dobrze znany, uważano go wręcz za „swojego”. List był skargą na wydarzenia we wsi Okół, związane z kolektywizacją.

Prelegent zwrócił uwagę, że treść listu wiele mówi stosunku mieszkańców wsi do kolektywizacji rolnictwa na wsi w latach 1948–1956 (w tym wypadku pierwszego jej etapu 1948–1950), a także o przeróżnych plotkach krążących na temat spółdzielni; ciekawszymi z nich były te mówiące o zabieraniu dzieci do wspólnej nauki czy posiadaniu wspólnych żon przez chłopów będących częścią kołchozu.

Po prezentacji ogólnej charakterystyki listów pisanych „do Warszawy” profesor Miernik powrócił do rozważań nad metodologią badań mikrohistorycznych. Zwrócił szczególną uwagę na znaczenie dotarcia do źródeł archiwalnych jako tych, które są najbliższe rzeczywistości, oraz na subiektywność źródeł takich jak prasa. Osobną uwagę poświęcił badaniom terenowym. Opowiadał o problemach związanych zarówno z poszukiwaniem świadków badanych wydarzeń, jak i podczas rozmów z nimi, wspominając o znaczeniu pomocy, którą uzyskał od lokalnego proboszcza.

Na koniec zwrócił uwagę na podobieństwa między wydarzeniami ze wsi Okół i tym, co się działo w czasie działania ruchów antykolektywistycznych w innych państwach, a także na różnice w postrzeganiu kolektywizacji przez mieszkańców ze wsi Okół, w porównaniu z oceną tych wydarzeń choćby z perspektywy Kielc czy Starachowic.

Kolejne wystąpienie, zatytułowane *Dziedzictwo kieleckiej wsi w świetle zbiorów archiwum zakładowego Muzeum Wsi Kieleckiej*, przedstawiła dr Barbara Kasprzyk-Dulewicz z Muzeum Wsi Kieleckiej. Miało ono formę referatu, który stanowił swego rodzaju wstęp do przygotowanego przez pracowników Muzeum filmu ilustrującego zasoby archiwalne tej instytucji. Doktor Kasprzyk-Dulewicz zaprezentowała najważniejsze grupy źródeł do badań nad historią wsi, jakie znajdują się w zasobach archiwum Muzeum Wsi Kieleckiej. Zwróciła uwagę na pominięcie przez badaczy zbiorów muzealnych, które niekiedy zaskakują zawartością.

Następnie prelegentka zwróciła uwagę na wartość materiałów archiwalnych dla funkcjonowania muzeum etnograficznego. Wspomniała o rozmiarze dokumentacji wymaganej przy opracowywaniu jednego obiektu w skansenie, jak również o wysokiej dokładności tej dokumentacji, szczególnie zdjęć obiektów znajdujących się w muzeum. Podkreśliła wartość materiału ikonograficznego, głównie zdjęć obiektów przed ich przeniesieniem, nie zapominając o materiałach utrwalających wygląd samych wsi. W dalszej kolejności – wartość poznawczą dokumentów będących zapisem rozmów prowadzonych z ludnością wiejską w latach osiemdziesiątych, zwracając uwagę na relacje przedstawicieli niekiedy zapomnianych już zawodów.

Trzecią referentką była dr Justyna Staszewska z Mauzoleum Martyrologii Wsi Polskich w Michniowie. Tematem jej wystąpienia były *Represje wobec mieszkańców wsi Michniów podczas II wojny światowej w pamiętnikach i listach*. Po prezentacji tragicznych wydarzeń, jakie rozegrały się w Michniowie 12–13 lipca 1943 r., ilustrowanych fragmentami wspomnień sześćioletniego wówczas Ignacego Materka, prelegentka omówiła listy i pamiętniki ze zbiorów Mauzoleum Martyrologii Wsi Kieleckiej, stanowiące ważne źródła do badań nad tymi wydarzeniami. Przykładem może tu być choćby list Weroniki Krogulec napisany, gdy przebywała ona na robotach przymusowych w Niemczech. Justyna Staszewska podkreśliła wartość historyczną zapisu, z uwagi na jego prywatny charakter, odnoszący się do konkretnych osób. W dalszej kolejności omówiła anonimowy pamiętnik z robót przymusowych w Ravensbrück z lat 1942–1945, życiorys Zofii Matek, pamiętnik Emilii Ziomek spisany w latach siedemdziesiątych XX w. oraz list Antoniego Franke wysłany z Auschwitz w 1944 r. do rodziny.

Ostatnim referentem był pracownik Archiwum Państwowego w Kielcach Konrad Maj. Tematem jego wystąpienia były *Materiały dotyczące wsi w zasobie Archiwum Państwowego w Kielcach*. Prelegent przedstawił charakterystykę wybranych materiałów do historii wsi znajdujących się w zasobach archiwum. Zaprezentowane archiwalia zawierają informacje nt. problemów życia codziennego na wsi oraz kultury ludności wiejskiej. Przykładem szczególności opisu znajdującego się w tychże dokumentach może być choćby zapis strat po gradobiciu we wsi Krajno z 1817 r. Wystąpienie przygotowane przez Konrada Maja zostało udostępnione na stronie Archiwum Państwowego w Kielcach.

Następnie organizatorzy zaprezentowali wspomniany już film przygotowany m.in. przez dr Barbarę Kasprzyk-Dulewicz, zatytułowany *ZZZ – Zbadane, Zgromadzone, Zarchiwizowane – materiały Archiwum zakładowego Muzeum Wsi Kieleckiej*. Podobnie jak prezentacja przygotowana przez Konrada Maja, film również umieszczono Archiwum Państwowym.

Ostatnią częścią spotkania była dyskusja, w której trakcie prelegenci odpowiadali na pytania zadane zarówno przez osoby zebrane na sali, jak i oglądające transmisję online.

Z powodu obostrzeń związanych z kolejną falą pandemii następne „Spotkanie ze źródłem archiwalnym” odbyło się 26 maja 2021 r. Tym razem jego tematem było „Trzecie powstanie śląskie w źródle archiwalnym”. Również to spotkanie transmitowane była na żywo za pośrednictwem serwisu YouTube. Tym razem już wszystko przebiegło bez zakłóceń.

Oprócz Archiwum Państwowego w Kielcach i Instytutu Historii Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach współorganizatorem spotkania było również Archiwum Państwowe w Katowicach. Spotkaniu towarzyszyły 2 wystawy. Pierwsza, opowiadająca o Wojciechu Korfantom, przygotowana została przez pracowników Archiwum Państwowego w Katowicach. Jest ona dostępna zarówno w wersji stacjonarnej w siedzibie Archiwum Państwowego w Kielcach, jak i online na jego stronie internetowej. Kilka słów wystawie, głównie w kontekście jej udostępniania i promocji, poświęciła Katarzyna Słysz-Szczucka, główna specjalistka ds. komunikacji społecznej w Archiwum Państwowym w Katowicach. Druga wystawa, zatytułowana *Za wolny, polski Śląsk*, przygotowana została przez Elżbietę Woźniczkę i Ewę Lewicką, pracownice Biblioteki Wojewódzkiej w Kielcach (również jest ona dostępna na stronie Archiwum Państwowego w Kielcach). W tej części zaprezentowany został również IX tom „Świętokrzyskich Studiów Archiwalno-Historycznych”.

Pierwsze wystąpienie, pod tytułem *Wojciech Korfanty – polski mąż stanu*, przygotowała dr Barbara Kalinowska-Wójcik, pracowniczka Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach oraz Archiwum Państwowego w Katowicach. Miało ono formę prezentacji multimedialnej, z wykorzystaniem bogatego materiału ikonograficznego. Omawiając dzieciństwo i lata młodości Wojciecha Korfanteo, prelegentka zwróciła uwagę na jego pochodzenie chłopsko-robotnicze, którego w późniejszym czasie nie tylko się nie wypierał, lecz także potrafił je wykorzystać w karierze politycznej. Kalinowska-Wójcik podkreśliła również staranne wykształcenie Korfanteo (studia w Berlinie i Wrocławiu), zwracając uwagę na jego szczególne zainteresowanie prawem i ekonomią. Następnie zaprezentowała zaangażowanie bohatera referatu w formowanie polskich organizacji politycznych na Górnym Śląsku na przełomie XIX i XX w. Korfanty przeciwstawił się współpracy Ślązaków z niemiecką partią Centrum. Ostatecznie został pierwszym polskim posłem do Reichstagu z terenu Górnego Śląska. Omawiając udział Wojciecha Korfanteo w wydarzeniach I wojny światowej, powstania wielkopolskiego 1918 r. i pierwszych lat Drugiej Rzeczypospolitej, prelegentka zwróciła uwagę na

jego zaangażowanie w formowanie nowego rządu. Wspomniała również o targach między Korfantym a Józefem Piłsudskim, przez które później bohater wystąpienia nie został mianowany premierem w 1922 r.

Kolejna część prezentacji obejmowała czas trzech powstań śląskich. Doktor Barbara Kalinowska-Wójcik wspominała tutaj o wkładzie Korfanteo w polityczną organizację powstań, a szczególnie o wzroście jego zaangażowania w czasie II powstania śląskiego. Z kolei omawiając III powstanie śląskie, zaakcentowała fakt ogłoszenia się przez Korfanteo dyktatorem zrywu. Podsumowując działalność polityczną Korfanteo, Barbara Kalinowska-Wójcik oceniła, że był on osobą o silnym, choć nieco trudnym, charakterze, nonkonformistą, dla którego czyn zbrojny nie był celem, a jedynie środkiem do osiągnięcia zamierzonych efektów politycznych.

Kolejną referentką była Iwona Pogorzelska, pracownik Archiwum Państwowego w Kielcach. Podkreśliła ona, że w zasobie Archiwum Państwowego w Kielcach znajduje się niemało materiałów dotyczących powstań śląskich, jednak są one rozproszone po różnych zespołach. Wzmianki dotyczące III powstania można odnaleźć w: Aktach miasta Kielce, Zbiorze Edmunda Massalskiego w Kielcach, Aktach miasta Bliżyn oraz w Drukach ulotnych. Iwona Pogorzelska wyróżniła materiały dotyczące zbierania funduszy na terenie ówczesnego województwa kieleckiego dla powstańców śląskich, broszury propagandowe, ulotki, fragmenty z „Gazety Kieleckiej” dotyczące walk o Górny Śląsk (w „Gazecie Kieleckiej” zawarte są informacje dotyczące przekazanych kwot na plebiscyt). Na uwagę zasługuje pismo dotyczące składu osobowego Kieleckiego Komitetu Plebiscytowego na Górnym Śląsku oraz spis mieszkańców gminy Bliżyn, którzy wzięli udział w plebiscycie.

Jako ostatni wystąpił dr Sławomir Kałuża, reprezentujący Muzeum w Chorzowie. Referent przedstawił sylwetkę Karola Grzesika – polityka i wojskowego działającego na Górnym Śląsku, który odegrał ważną rolę w III powstaniu śląskim jako dowodzący grupą operacyjną „Wschód”. Podczas powstania doszło do konfliktu między Wojciechem Korfantym a Karolem Grzesikiem na temat roli tego zrywu zbrojnego. Dla Korfanteo powstanie było jedynie środkiem do osiągnięcia celu dyplomatycznego. Natomiast Grzesik chciał walczyć w powstaniu do końca. Prelegent podkreślił również, że w zasobie archiwalnym zachowały się rozkazy Grzesika mówiące o działaniach na terenie Górnego Śląska oraz decyzja o utworzeniu artylerii. Karol Grzesik został zamordowany przez NKWD w 1940 r., a jego nazwisko widnieje na ukraińskiej liście ofiar zbrodni katyńskiej. Postać Karola Grzesika niektórym historykom może być mało znana w kwestii udziału w walkach podczas III powstania śląskiego.

Po przedstawieniu wszystkich prelekcji wymienionych w programie spotkania ich autorzy odpowiadali na pytania uczestników.

Doświadczenia dwóch ostatnich „Spotkań” pokazują, że prowadzenie transmisji spotkań za pośrednictwem mediów społecznościowych przyczynia się do zwiększenia liczby osób w nich uczestniczących i pozwala wziąć w nich udział również osobom, które z różnych przyczyn nie mogą pojawić się na nich osobiście. Dlatego też podjęto decyzję o prowadzeniu transmisji również kolejnych edycji cyklu. Pozostaje jedynie mieć nadzieję, że nic już nie pokrzyżuje planów organizatorom i kolejne edycje „Spotkań ze źródłem archiwalnym” odbywać się będą zgodnie z planem.

Piotr Cendrowicz (student, Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach)

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-0636-8503>

Oskar Tokarczyk (student, Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach)

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-6030-4055>

O autorach:

Piotr Cendrowicz – student, Instytut Historii Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach.

Zainteresowania badawcze: działania zbrojne podczas II wojny światowej oraz tematyka podziemia antykomunistycznego po II wojnie światowej. Obecnie pisze pracę magisterską dotyczącą działalności grupy przetrwania pod dowództwem Aleksandra Życińskiego ps. Wilczur (1947–1949).

e-mail: rocky-1998@o2.pl

Oskar Tokarczyk – student, Instytut Historii Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach.

Zainteresowania badawcze: historia społeczna i gospodarcza XX w., przemysł zbrojeniowy, militaria XX w., historia polityczna najnowsza.

e-mail: oskartokarczyk@gmail.com